

Π Ρ Α Κ Τ Ι Κ Α

ΤΟΥ

**ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΜΠΟΣΙΟΥ ΓΙΑ ΤΗ
ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ
ΣΟΡΒΟΝΗ, 14 - 15 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1992**

Επιστημονική φροντίδα : ΧΡΗΣΤΟΣ ΚΛΑΙΡΗΣ

Οργανωτές: ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΡΕΝΕ ΝΤΕΚΑΡΤ (ΠΑΡΙΣΙ)

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ 1992

Ένα βασικό πρόβλημα που πρέπει να λύσουμε, καταρχήν, είναι: «ως ποιο σημείο "ενεστώτας" και παρόν συμβιβάζονται;». Για να απαντήσουμε, είναι ενδιαφέρον να συσχετίσουμε τον "ενεστώτα" με την έκφραση "αυτή τη στιγμή" καθώς και τον χρονικό ενδείκτη "τώρα"⁵, που αναμφίβολα αποτελούν παραφράσεις του παρόντος. Μια σύγκριση έστω και επιφανειακή μας φανερώνει αρκετές σημαντικές διαφορές. "Αυτή τη στιγμή" και "τώρα" αποκλείονται από εκφωνήματα με γενικευτική αξία. Μ' άλλα λόγια είναι απίθανο (αν όχι αδύνατο) να συναντήσουμε εκφωνήματα όπως τα παρακάτω:

"* Τώρα το νερό βράζει στους 100° Κελσίου", ή,

"* Αυτή τη στιγμή η γάτα είναι θηλαστικό".

Ένα εκφωνήμα άλλωστε με γενικευτική αξία δεν είναι προσδιορισμένο σε χρονικό επίπεδο και είναι έγκυρο για κάθε επικοινωνιακή πράξη, είτε αυτή είναι E1, E2... Εχ. Πρόκειται μ' άλλα λόγια για εκφωνήματα που ισχύουν σε κάθε ορισμένη κατάσταση εκφοράς του λόγου (situation d'énonciation) γιατί δηλώνουν μια απόλυτη αλήθεια. Ακόμη συναντάμε σπάνια "αυτή τη στιγμή" και "τώρα" με καταστασιακά ρήματα (verbes d'état), όπως "είμαι ψηλός", "είμαι άρρωστος" και όταν αυτό συμβαίνει περνάμε στην εναρκτική αξία. Ο ενεστώτας αντίθετα είναι συμβατός με αυτά τα ρήματα καθώς επίσης και με τα εκφωνήματα με γενικευτική αξία. Η χρήση τέλος των "αυτή τη στιγμή" και "τώρα" σε εκφωνήματα με επαναληπτική αξία υποβάλλεται σε σοβαρούς περιορισμούς. Αξίζει να αναφερθεί πως η έννοια της επανάληψης δηλώνει τη δημιουργία πολλών εμφανίσεων (occurrences) μιας χρονικής διαδικασίας. Είναι, σ' ένα εκφώνημα όπως το παρακάτω:

"Κάθε πρωί ξυπνάω στις 7, παίρνω το πρωινό μου και φεύγω για το σχολείο" η επιρρηματική φράση "κάθε πρωί" δηλώνει μια διάτρεξη γεγονότων (parcours) και για όλες τις πιθανές τους εμφανίσεις τα "εγώ ξυπνώ", "εγώ παίρνω πρωινό", "εγώ φεύγω" είναι επικυρώσιμα.

Ας εξετάσουμε τώρα τις άλλες προτεινόμενες αξίες. Όταν έχουμε να κάνουμε με την εναρκτική αξία, η διαδικασία δεν αντιμετωπίζεται ως προς το παρόν, αλλά χάρη στη σημασία του ρήματος, ως προς την αρχή της μόνο.

Παράδειγμα: "Πάμε, σκοτεινιάζει".

Με τον αποτελεσματικό ενεστώτα το πρόβλημα είναι ανάλογο. Ένα εκφώνημα όπως:

"Τι σου γράφει".

δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ότι δηλώνει το παρόν, αλλά το αποτέλεσμα μιας προγενέστερης διαδικασίας, ήδη τοποθετημένης πάνω στο χρονικό άξονα. Ο ενεστώτας σ' αυτή την περίπτωση πλησιάζει τον παρακείμενο. Στην περίπτωση του μελλοντικού ενεστώτα, αντίθετα, η διαδικασία που δηλώνεται είναι μεταγενέστερη της στιγμής εκφοράς του λόγου.

Παράδειγμα: "Ο πρωθυπουργός φεύγει αύριο για το Παρίσι".

Στις περιπτώσεις τέλος του βουλητικού ενεστώτα, παράδειγμα: "Παίζουμε κρυφτό", και του δυνατικού ενεστώτα, παράδειγμα: "Με τέτοια μπόρα πώς γυρίζουμε πίσω";, μιας και τα εκφωνήματα μπορούν να παραφραστούν από το ρήμα "θέλω" στην πρώτη περίπτωση, και από το ρήμα "μπορώ" στη δεύτερη, εί-

Ένα βασικό πρόβλημα που πρέπει να λύσουμε, καταρχήν, είναι: «ως ποίο σημείο "ενεστώτας" και παρόν συμβιβάζονται;». Για να απαντήσουμε, είναι ενδιάφέρον να συσχετίσουμε τον "ενεστώτα" με την έκφραση "αυτή τη στιγμή" καθώς και τον χρονικό ενδείκτη "τώρα"⁵, που αναμφίβολα αποτελούν παραφράσεις του παρόντος. Μια σύγκριση έστω και επιφανειακή μας φανερώνει αρκετές σημαντικές διαφορές. "Αυτή τη στιγμή" και "τώρα" αποκλείονται από εκφωνήματα με γενικευτική αξία. Μ' άλλα λόγια είναι απίθανο (αν όχι αδύνατο) να συναντήσουμε εκφωνήματα όπως τα παρακάτω:

"* Τώρα το νερό βράζει στους 100° Κελσίου", ή,

"* Αυτή τη στιγμή η γάτα είναι θηλαστικό".

Ένα εκφώνημα άλλωστε με γενικευτική αξία δεν είναι προσδιορισμένο σε χρονικό επίπεδο και είναι έγκυρο για κάθε επικοινωνιακή πράξη, είτε αυτή είναι E1, E2,... Εχ. Πρόκειται μ' άλλα λόγια για εκφωνήματα που ισχύουν σε κάθε ορισμένη κατάσταση εκφοράς του λόγου (situation d'énonciation) γιατί δηλώνουν μία απόλυτη αλήθεια. Ακόμη συναντάμε σπάνια "αυτή τη στιγμή" και "τώρα" με καταστασιακά ρήματα (verbes d'état), όπως "είμαι ψηλός", "είμαι άρρωστος" και όταν αυτό συμβαίνει περνάμε στην εναρκτική αξία. Ο ενεστώτας αντίθετα είναι συμβατός με αυτά τα ρήματα καθώς επίσης και με τα εκφωνήματα με γενικευτική αξία. Η χρήση τέλους των "αυτή τη στιγμή" και "τώρα" σε εκφωνήματα με επαναληπτική αξία υποβάλλεται σε σοβαρούς περιορισμούς. Αξίζει να αναφερθεί πως η έννοια της επανάληψης δηλώνει τη δημιουργία πολλών εμφανίσεων (occurrences) μιας χρονικής διαδικασίας. Έτσι, σ' ένα εκφώνημα όπως το παρακάτω:

"Κάθε πρωί ξυπνώ στις 7, παίρνω το πρωινό μου και φεύγω για το σχολείο" η επιρρηματική φράση "κάθε πρωί" δηλώνει μία διάτρεξη γεγονότων (récurrences) και για όλες τις πιθανές τους εμφανίσεις τα "εγώ ξυπνώ", "εγώ παίρνω πρωινό", "εγώ φεύγω" είναι επικυρώσιμα.

Ας εξετάσουμε τώρα τις άλλες προτεινόμενες αξίες. Όταν έχουμε να κάνουμε με την εναρκτική αξία, η διαδικασία δεν αντιμετωπίζεται ως προς το παρόν, αλλά χάρη στη σημασία του ρήματος, ως προς την αρχή της μόνο.

Παράδειγμα: "Πάμε, σκοτενιάζει".

Με τον αποτελεσματικό ενεστώτα το πρόβλημα είναι ανάλογο. Ένα εκφώνημα όπως:

"Τι σου γράφει;"

δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ότι δηλώνει το παρόν, αλλά το αποτέλεσμα μιας προγενέστερης διαδικασίας, ήδη τοποθετημένης πάνω στο χρονικό άξονα. Ο ενεστώτας σ' αυτή την περίπτωση πλησιάζει τον παρακείμενο. Στην περίπτωση του μελλοντικού ενεστώτα, αντίθετα, η διαδικασία που δηλώνεται είναι μεταγενέστερη της στιγμής εκφοράς του λόγου.

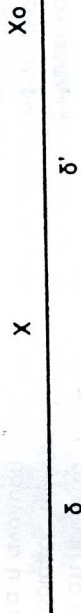
Παράδειγμα: "Ο πρωθυπουργός φεύγει αύριο για το Παρίσι".

Στις περιπτώσεις τέλους του βουλητικού ενεστώτα, παράδειγμα: "Παίζουμε κρυφό";, και του δυνατικού ενεστώτα, παράδειγμα: "Με τέτοια μπόρα πώς γυρίζουμε πίσω";, μιας και τα εκφωνήματα μπορούν να παραφρασθούν από το ρήμα "θέλω" στην πρώτη περίπτωση, και από το ρήμα "μπορώ" στη δεύτερη, ει-

ναι δεδομένο ότι δεν προκύπτει για χρονικές αξίες, ημυπότιμωμένες από τη στιγμή της εκφοράς του λόγου, αλλά για εγκλιτικές.

Παρατηρούμε λοιπόν ότι ο "ενεστώτας" μπορεί να λειτουργήσει σε οποιοδήποτε εκφώνημα, όποιο κι αν είναι το χρονικό σημείο στο οποίο ορισμένες εξωτερικευμένες πληροφορίες τοποθετούν τη διαδικασία. Είδαμε άλλωστε πως είναι συμβατός με δείκτες που δηλώνουν τόσο το παρελθόν, όσο και το μέλλον, το ταυτόχρονο ή την έναρξη. Ωστόσο αυτή η πολυμορφία μπορεί να δικαιολογηθεί μόνο αν δεχθούμε πως είναι αδύνατο για τον "ενεστώτα" να τοποθετηθεί από μόνος του μία διαδικασία (process) πάνω στο χρονικό άξονα δηλώνοντας ότι είναι ταυτόχρονη με τη στιγμή της ομιλίας. Ακόμα και όταν δηλώνει μία "τρέχουσα διαδικασία" (process en cours), παράδειγμα: "Ησυχία, ο Πέτρος κοιμάται!", το "ταυτόχρονο" δηλώνεται από το γλωσσικό, ή ακόμα από το πραγματολογικό περιβάλλον. Άλλωστε το γεγονός ότι η ίδια φόρμα δηλώνει και το απαρέμφατο, που εξ ορισμού στερείται κάθε χρονικής συνδήλωσης, δεν είναι τυχαίο.

Αν δεχθούμε, δηλαδή, ότι Χο είναι το σημείο εκκίνησης για τη δημιουργία των χρονικών παραμέτρων του λόγου, το σημείο από το οποίο ή ως προς το οποίο κάθε χρονική σχέση ορίζεται, και δ η εμφάνιση μιας διαδικασίας που πρέπει να εντοπιστεί χρονικά, ικανή και αναγκαία συνθήκη για να γίνει αυτό είναι ο ορισμός ενός σημείου Χ (το οποίο με τη σειρά του εντοπίζεται σε σχέση με το Χο), που θα ορίζει δύο υπο-τάξεις του δ, μία αριστερά και μία δεξιά του. Το σημείο Χ δεν ανήκει σε καμία από τις δύο υπο-τάξεις, αλλά μπορεί να οριστεί τη μία ή την άλλη, λειτουργώντας ως σύνορο. Ο εντοπισμός της διαδικασίας είναι δυνατός αριστερά ή δεξιά του Χ ("είναι δ" / "δεν είναι δ"). Στην περίπτωση του "ενεστώτα" ο ορισμός του Χ είναι αδύνατος*. Αντίθετα στην περίπτωση του αόριστου αυτό είναι δυνατό και για ένα εκφώνημα όπως: "Πήγα στο θέατρο", όπου μπορούμε να έχουμε το παρακάτω σχήμα:

Ποια η λειτουργία του λοιπόν μέσα στη γλώσσα:

Αν λάβουμε υπόψη μας τα παραπάνω, μπορούμε να υποθέσουμε ότι ο σκοπός της παρουσίας του στο λόγο είναι να "παραπέμψει στην έννοια"⁷. Δηλώνει δηλαδή πως η σημασία που αντιστοιχεί στο κατηγορημα είναι επιβεβαιωμένη από το υποκείμενο του εκφωνήματος, χωρίς όμως να ορίζει τον τρόπο με τον οποίο αυτό πετυχαίνεται.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

* Ευχαριστώ την καθηγήτριά μου J. GUILLEMIN - FLESCHER για τις πολύτιμες συμβουλές της.

** Η εργασία αυτή χρηματοδοτήθηκε από το Ι. Κ. Υ.

1. Άννα ΙΩΡΔΑΝΙΔΟΥ, "Επιτακτική η ανάγκη αναθεώρησης της Σχολικής Γραμματικής", στο *Γλώσσα*, σελ. 62.
2. Μανόλης ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ, *Νεοελληνική γραμματική*.... σελ. 310.
3. Peter MACKRIDGE, *The Modern Greek language*, σελ. 125.
4. Αχιλλέας ΤΖΑΡΤΖΑΝΟΣ, *Νεοελληνική Σύνταξις*.... σελ. 260.
5. Για περισσότερες πληροφορίες πάνω στις λειτουργίες του ενδεικτικού "ώρα" πβ. Σίμος ΓΡΑΜΜΕΝΙΔΗΣ, "Οι λειτουργίες του χρονικού "ώρα" στα Νέα Ελληνικά", στο *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα*, 12 (υπό δημοσίευση).
6. O D. PAILLARD ("... A propos du présent simple", στο *Recherches nouvelles sur le langage*, 1988, σελ. 98) αναφέρει σχετικά με τον τρόπο "κτισίματος" του X: "En effet, la construction de *ix* peut être soit le fait d'un temps morphologique - ce qui ne signifie pas que tout temps puisse prendre en charge la construction d'un *ix* -, soit le fait d'un déterminant temporel comme hier, ce matin, depuis deux heures, etc".
7. Υιοθετείται εδώ η άποψη της J. GUILLEMIN - FLESCHER (*Syntaxe comparée*...., 1981, σελ. 478), που σχετικά με τη λειτουργία του γαλλικού présent simple χρησιμοποιεί τον όρο "renvoi à la notion". Ανάλογη είναι και η άποψη της J. BOUSCAREN (*Grammaire*...., 1987, σελ. 12) για τον simple present στα αγγλικά: "... c'est ce que nous appelons souvent "renvoi à la notion" dans la mesure où il s'agit d'un minimum de déterminations intervenant sur la relation prédicative. Mais dans la mesure où l'on a déjà des opérations de construction de cette relation(...) le terme de notion au sens strict est impropre".

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- BOUSCAREN, Janine (1987), *Grammaire et textes anglais. Guide pour l'analyse linguistique*, Paris, Ophrys, 201 σελ.
- GUILLEMIN - FLESCHER, Jacqueline (1981), *Syntaxe comparée du français et de l'anglais. Problèmes de traduction*, Paris, Ophrys, 549 σελ.
- ΙΩΡΔΑΝΙΔΟΥ, Άννα (1991), "Επιτακτική η ανάγκη αναθεώρησης της Σχολικής Γραμματικής", στο *ΓΛΩΣΣΑ*, Παράρτημα 1 του περιοδικού **ΝΕΑ ΠΑΙΔΕΙΑ**, Αθήνα, σελ. 62-67
- MACKRIDGE, Peter (1985), *The Modern Greek language*, Oxford University Press, 285 σελ.
- PAILLARD, Denis (1988), "Temps, aspect, types de procès. A propos du présent simple", στο *Recherches nouvelles sur le langage*, Collection ERA (U. A. 04 1028), σελ. 92-107.
- ΤΖΑΡΤΖΑΝΟΣ, Αχιλλέας (1953), *Νεοελληνική σύνταξις (της κοινής δημοτικής)*, Αθήνα, Ο.Ε.Δ.Β., 352 σελ.
- ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ Μανώλης (1988), *Νεοελληνική γραμματική (της δημοτικής)*, Θεσσαλονίκη, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 455 σελ.